

ВИСНОВОК

рецензента,

доктора педагогічних наук, професора

Матвієнко Олени Валеріївни,

**про наукову новизну, теоретичне та практичне
значення результатів дисертації**

**Некіз Тетяни Анатоліївни «Психологічні детермінанти морального
вибору в юнацькому віці», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії у галузі психології за спеціальністю 053 Психологія.**

1.Актуальність теми дослідження. Дослідження морального вибору є актуальною проблемою, яка має багатогранний та багатоаспектний характер. Зростання потреби у глибокому теоретичному та емпіричному вивченні психологічних чинників морального вибору у молоді зумовлене кількома значущими факторами. Ці фактори включають: зменшення значення моральних норм та цінностей у суспільстві, лібералізацію моральних цінностей серед молоді, неузгодженість між власними моральними принципами та загальноприйнятими правилами, зміщення акценту на розвиток інших цінностей (національна свідомість, патріотизм, сімейні цінності тощо) через соціально-політичну ситуацію в країні.

Згідно з Концепцією національного патріотичного виховання молоді (2009 р.) та законом «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) держава концентрує свою увагу на необхідності національно-патріотичного, морального, фізичного та екологічного виховання. У наведених нормативних документах виокремлені мета, завдання, принципи та критерії виховання за вищезазначеними напрямками. Хоч моральне виховання молоді включене до переліку важливих цілей навчального та виховного процесу в різних закладах освіти, однак моральний розвиток особистості в юнацькому віці необхідно ставити як пріоритет для дослідження сучасними науковцями. Завдяки цьому можливо забезпечити розвиток моральних цінностей юнаків та юнок та активізувати процес здійснення їх морального вибору. Таким чином, вищезазначене підтверджує актуальність теми дисертаційного Некіз Тетяни Анатоліївни «Психологічні детермінанти морального вибору в юнацькому віці» та вказує на доцільність її вивчення на теоретико-експериментальному рівнях.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова 27 грудня 2019 р., протокол № 6, та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні 31 березня 2020 р., протокол № 2.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз матеріалів дисертаційного дослідження, дає підстави для висновку щодо обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків, оскільки дисертанткою, здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз

та узагальнення науково-педагогічних праць учених й освітньої нормативно-правової бази з проблеми дослідження.

Концептуальна парадигма дослідження полягає в тому, що моральний вибір особистості юнацького віку структурований та має шість етапів, пов'язаних з осмисленням складної ситуації, саморефлексією моральних цінностей, виникненням боротьби мотивів, що спонукає до прийняття рішення та здійснення морального вибору, який відтворюється завдяки моральній саморегуляції поведінки.

Теоретико - методологічною основою дослідження є загальні положення про сутність особистості та її розвиток в процесі життєдіяльності (Е. Еріксон, Г.С. Костюк, С. Д. Максименко), діяльнісний та особистісно орієнтований підходи (С.Л. Рубінштейн, О.Л. Кондратенко, І.Д. Бех), вихідні положення про особистість як суб'єкта вільної, відповідальної дії, що впливає з основоположень гуманістичної психології та особистісно орієнтованого підходу (А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, А. Ассаджолі та ін.), концепції соціалізації та розвитку особистості в процесі навчання (В. В. Москаленко, В. О. Татенко та ін.) та становлення особистості як автора вільних, відповідальних вчинків (І. Д. Бех, М. В. Савчин та ін.), а також праці філософів, соціологів, педагогів і психологів з даних проблем.

У дослідженні констатовано, що детермінантами вибору виступають такі моральні цінності юнаків та юнок як: гідність, совість, емпатія, доброчесність, моральний обов'язок, моральна мотивація, відповідальність, свобода вибору та справедливість. Кожна з них причинно обумовлює процес здійснення морального вибору.

Проведене дослідження дозволило Т.А. Некіз визначити етапи морального вибору юнаків та дівчат. Перший етап – усвідомлення ситуації морального вибору, другий етап – аналіз моральних цінностей, третій – боротьба мотивів, четвертий – прийняття рішення, п'ятий – власне моральний вибір та шостий – моральна саморегуляція поведінки. Етап усвідомлення моральної ситуації детермінують такі моральні цінності як совість та гідність, етап рефлексії моральних цінностей – емпатія та доброчесність, етап боротьби мотивів – моральний обов'язок та моральна мотивація, етап прийняття рішення – відповідальність, власне моральний вибір обумовлює свобода, а моральну саморегуляцію поведінки – справедливість.

Критеріями здійснення морального вибору та розвитку його психологічних детермінант є осмислення проблемної ситуації, сформованість системи моральних цінностей, розуміння та використання моральних імперативів, моральна рефлексія цінностей, усвідомлення власних потреб та мотивів, почуття відповідальності, свобода рішень та моральна саморегуляція поведінки. Відповідно до критеріїв були визначені рівні морального вибору: високий, середній та низький.

Констатувальний експеримент дав можливість визначити, що у певної частини досліджуваних в юнацькому віці моральні цінності знаходяться на етапі трансформації. За результатами кореляційного аналізу було встановлено висоту зв'язків між психологічними детермінантами та моральним вибором

юнаків та юнок. Виходячи з результатів експерименту, було констатовано слабкі взаємозв'язки між такими детермінантами як гідність – моральний обов'язок, совість – автономія, моральна мотивація – автономія, доброчесність – моральний вибір. Ці якісні показники лягли в основу формувального експерименту.

З метою розвитку моральних цінностей та сприяння засвоєнню нового досвіду, що покращує здійснення морального вибору, була розроблена психологічна розвивальна програма. Основу цієї програми склав психологічний тренінг «Активізація психологічних детермінант морального вибору в юнацькому віці», що містив психологічні вправи, міні-лекції, диспути, проблемні ситуації, моральні дилеми, виконуючи які, юнаки та дівчата отримували моральні знання та формували новий моральний досвід щодо вирішення ними складних ситуацій вибору.

Результати формувального експерименту дозволили зробити висновок про те, що програма довела свою ефективність через підвищення показників кореляційної матриці.

Заслужують на увагу розроблені методичні рекомендації для педагогів та психологів спрямовані на підвищення потенціалу психологічних детермінант здійснення морального вибору в юнацькому віці. Рекомендації містили огляд особливостей взаємодії з юнаками та юнками, методичний інструментарій та засоби роботи з молодим контингентом.

3. Наукова новизна й теоретична значущість дослідження полягають у наступному: визначено зміст та сутність поняття «Моральний вибір особистості юнацького віку»; презентовано та обґрунтовано модель етапів здійснення морального вибору (перший етап – усвідомлення ситуації морального вибору; другий – аналіз моральних цінностей; третій – боротьба мотивів; четвертий – прийняття рішення; п'ятий – власне моральний вибір; шостий – моральна саморегуляція поведінки); виокремлено психологічні детермінанти (гідність, совість, емпатія, доброчесність, моральний обов'язок, моральна мотивація, відповідальність, свобода вибору, справедливість) здійснення морального вибору юнаків та дівчат, кожна з яких є домінуючою на тому чи іншому етапі вибору; сформовано критерії (осмислення складної ситуації, розуміння моральних цінностей та сформованість власних моральних принципів, моральна рефлексія, усвідомлення потреб та мотивів, почуття відповідальності, свобода рішень, моральна саморегуляція), рівні (високий, середній, низький) та показники здійснення морального вибору юнаків та юнок; розроблено, апробовано, перевірено на достовірність та впроваджено методику «Моральний вибір особистості»; створено та проведено психологічну розвивальну програму, що включала соціально-психологічний тренінг «Актуалізація психологічних детермінант морального вибору в юнацькому віці» та комплекс психологічних засобів (бесіди, перегляд кінофільмів на моральну тематику, вирішення моральних дилем та ін.) розвитку моральних цінностей молоді.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Апробація результатів

дослідження здійснювалася на наукових конференціях різного рівня. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлено у 10 наукових статтях і тезах автора, серед яких 2 – у фахових наукометричних виданнях України, 1 – у міжнародних фахових виданнях, 7 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

5. Практична значимість дослідження забезпечена визначенням блоку діагностичних методик для вивчення психологічних детермінант морального вибору в юнацькому віці; експериментальною перевіркою моделі етапів здійснення морального вибору молоді; створенням психологічної розвивальної програми та апробацією соціально-психологічного тренінгу, результати якого можуть бути використані практичними психологами, соціальними працівниками загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл, коледжів, ліцеїв, ЗВО. Методичні засоби можуть бути використані у курсі вікової та педагогічної психології викладачами ЗВО при підготовці майбутніх вчителів і практичних психологів.

Результати теоретичного та емпіричного дослідження впроваджено у навчально – виховний процес Фахового коледжу Університету «КРОК» (№636а23 від 11.09.2023), Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (№339-01-12 від 07.09.2023).

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

У цілому слід відзначити високий науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень, обґрунтованість отриманих результатів та вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи.

1. На нашу думку, підрозділ 1.1 поданої дисертації має дещо констатувально-описовий характер й потребує посилення його аналітичної складової.
2. У роботі варто було б висвітлити досвід досліджуваної проблеми в зарубіжних країнах, з огляду на інтеграцію України європейський освітній простір.
3. На наш погляд, потребує більш ґрунтовного опису твердження автора, що карантин, спричинений COVID-19 впливає на питання морального вибору, особливо серед молоді (с.86) . У попередніх розділах автор не висвітлював це питання.
4. Вважаємо, що було б доцільним представити діагностичний інструментарій дослідження у вигляді таблиці відповідно до розроблених критеріїв. Таке його подання сприяло б більш детальному висвітленню особливостей використання діагностичних методик.

Разом з тим, висловлені зауваження та пропозиції мають дискусійний та рекомендаційний характер і не знижують теоретичної та практичної цінності проведеного дисертаційного дослідження, яке є цілісним, має наукову новизну і практичне значення. Висновки дисертації сформульовано відповідно до завдань дослідження та отриманих результатів, які в повній мірі відображають основний зміст роботи.

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

7. **Загальний висновок.** Дисертаційна робота **Некіз Тетяни Анатоліївни «Психологічні детермінанти морального вибору в юнацькому віці»**, є цілісним завершеним дослідженням, яке за своїм науково-теоретичним рівнем, новизною у постановці та вирішенні досліджуваних проблем, аргументованістю висновків та практичним значенням відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, і може бути подане до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти та
інноваційної педагогіки
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

[Handwritten signature]

Підпис: _____
ПРИЯТНО: заповнюється Українським державним університетом імені Михайла Драгоманова
« 10 » _____ 2024 р.